

Min første Grønlandsfærd – et halvtredsårs minde

Af Erik L. B. Smidt

I år – 1998 – er halvtredsåret for min første rejse til Grønland, og det var et meget anderledes Grønland – kolonitidens Grønland –, end da jeg sidst – i 1985 – var der.

Jeg var d. 1. Maj 1948 blevet ansat som videnskabelig assistent hos Fiskeribiologen, som var det officielle navn for institutionen, som ved min ansættelse i København kun bestod af cand. mag. (i 1949 dr. phil.) Paul M. Hansen og kontorist frk. Overgaard, som foruden at skrive på maskine var øvet i at aldersbestemme torskeøresten. – Da vi i 1949 fik lavet nye sendingskasser, fik de påmalet Grønlands Fiskeriundersøgelser, og det blev siden institutionens navn. – Vi havde dengang til huse i Universitetets lange toetages bygning i Nørregade, som i stueetagen rummede Kvæsturen og studenterspisestuerne (kaldet Kannibalen) og på 1. Sal Zoologisk Studiesamling. Øverst oppe i et taglokale med skråvægge og tagvindue havde vi et rum på kun ca. 20 m², og det skyldtes, at pensioneret zoologiprofessor Adolf S. Jensen endnu i sit otium var fiskerikonsulent for Grønlands Styrelse.

I Grønland bestod den faste stab af den færøske skipper Jacob Mortensen og 3 grønlandske matroser ombord på den 37 BRT store biologkutter »Adolf Jensen« (i 1967 afløst af et større skib af samme navn). I land i Godthåb/Nuuk var et redskabshus, som kunne opvarmes, så Mortensen og besætningsmedlemmer kunne reparere og tilvirke fiske-redskaber om vinteren.

Den 20. Maj 1948 udrejste jeg sammen med Paul M. Hansen (blandt venner kaldet Paul Marinus, i Grønland for Torske-Hansen) til Grønland med det

Statsbiolog Erik L. B. Smidt blev ansat ved Grønlands Fiskeriundersøgelser i 1948 som videnskabelig assistent, med særligt henblik på rejeundersøgelser og fungerede senere som souschef til sin pensionering i 1985. I årenes løb har Erik Smidt skrevet en lang række artikler, bl.a. til tidsskriftet Grønland om Hellefisk, om en international oceanografisk undersøgelse i det nordvestlige Atlanterhav, om overgangen fra fangst til fiskeri i Vestgrønland m. fl., ligesom han langs de grønlandske kyster har været en flittig fotograf. I 1989 udkom forfatterens bog »Min tid i Grønland – Grønland i min tid«, som zoologen Christian Vibe omtalte her i tidsskriftet nr. 3-1990 s. 77.

Biologer og skipper på *Adolf Jensen I*, 1949. Fra venstre: Erik L. B. Smidt, J. Mortensen og P. M. Hansen.

gamle »Disko«, dengang KGHs flag-skib. Det var skibets anden rejse det år med afgang fra KGHs plads på Christianshavn, og efter at have landsat passagerer i Arsuk Fjord nåede vi Godthåb/Nuuk d. 31. Maj i snestorm, men dagen efter blev det strålende solskin, og sneen forsvandt. – Under den lange sørejse over Atlanten var der rigelig lejlighed til at gøre bekendtskaber med folk, der havde ærinde i Grønland, bl.a. en del geologer og geodæter. Dagenes kulminationer var dog måltiderne, og maden var fortrinlig med øl og snaps til frokosten og rødvin til middagsmaden.

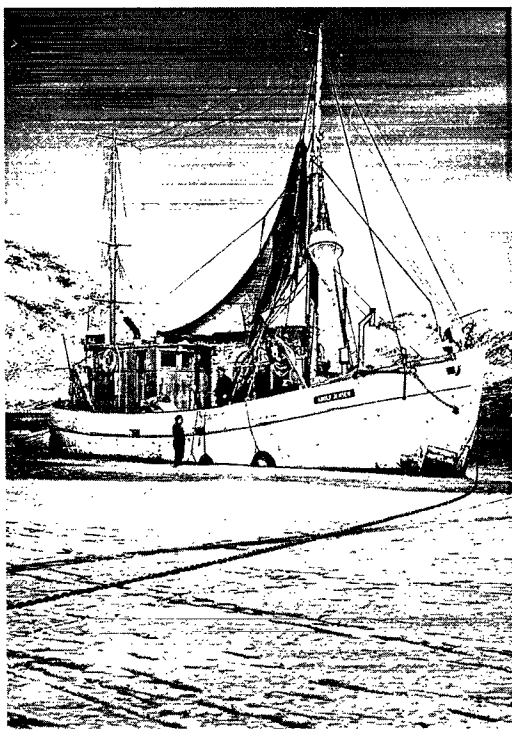
Kort efter ankomsten til Godthåb var vi en afstikker med »Adolf Jensen« i den store Godthåb Fjord; hver gang, jeg siden har været der, har det slået mig, hvor storslået og smuk den fjord er. Hvor stor den er, gik rigtigt op for mig,

da vores skipper, Jacob Mortensen, engang sagde, at Færøerne kunne ligge inde i den. – Inde i det dengang torskerige udsted (bygd) Kapisillit besøgte vi den grønlandske udstedsbestyrer Ado Holm og hans kone Ane, hvis hjertelige gæstfrihed vi mange gange har nydt.

Den 5. Juni gik sejladsen nordpå udenskærs i Davisstrædet i stille vejr, hvor nogle lomvier, som lå på den blanke havflade, blev skudt til gryden og en behagelig variation i kosten. – Sejladsens mål var Disko Bugt og Ummannaq distrikt, hvor sæsonens vigtigste opgave skulle være langlinefangster af den store dybhavshaj, havkalen, til mærkningsforsøg, og forsøg specielt i Disko Bugt med rejsetrawl for kortlægning og bedømmelse af rejefeller. Til begge formål var det moderne, registrerende ekkolod et vigtigt hjælpemiddel.

Undervejs anløb vi Sukkertoppen/Maniitsoq, hvorefter vi havde nogle få dages ophold i Holsteinsborg/Sisimiut distrikt, hvor vi afprøvede fjordene Amerdloq og Ikertoq med hajliner og rejtrawl. Vi stoppede op ved udstedet/bygden Sarfanguaq («Det lille strømsted»), hvor de to fjordsystemer er forbundet ved en smal, lavvandet passage, gennem hvilken vi ved højvande kunne sejle fra den ene fjord til den anden. Den grønlandske udstedsbestyrer Frederik Lennert, som var en af landets fremtrædende personligheder, tog gæstfrit imod os i sit hjem.

Ankommet til Disko Bugt d. 23. Juni søgte vi først ind til Godhavn/Qeqertarsuaq, som trods sin lidenhed var ad-

Adolph Jensen I ved iskanten i Kapisillit, 12. april 1956.

ministrationsby for Nordgrønland med sæde for landsråd og den danske landsfoged indtil nyordningen i 1950. Tilsvarende var Godthåb/Nuuk administrationsby for Sydgrønland. Som den sidste nordfoged sad N.O. Christensen i Godhavn, og på den videnskabelige station »Arktisk Station« var botanikeren dr. phil. Paul Gelting leder. Begges hjem åbnede sig gæstfrit for os, og vi tilbragte mange behagelige og hyggelige timer der, så det var ikke sært, at vi betragtede Godhavn som vort hovedkvarter, mens vi arbejdede i Disko Bugt.

En anden lille og hyggelig by var Christianshåb/Qasigiannguit, som vi gang på gang søgte ind til, og hvor kolonibestyrer H. Blicher-Nielsen tog gæstfrit imod os i den gamle bestyrerbolig fra 1752. Det blev til gæstebud, hvor vi nød fru Blichers stegte ryper og gode hjemmebryggede imiaq, mens »Adolf Jensen« leverede rejerne, og bagefter gik dansen i de lavloftede stuer.

I det hele taget nød vi, hvor vi kom frem, den berømte grønlandske gæstfrihed. I det senere nedlagte udsted Akugdlit besøgte vi den grønlandske udstedsbestyrer Frederik Jensen, mangeårigt landsrådsmedlem, og i Clauthavn den danske udstedsbestyrer Frits Fencker og hans grønlandske kone Agnete. Frits var lige som sin bror Hannibal i Sarqaq dybt engageret i erhvervslivet, og som 3. generations danske var de helt indlevde i det grønlandske samfund.

I tiden 25. Juni – 15. Juli og igen fra 3. August til 5. September foretog vi fiskeriforsøg med hajliner og rejtrawl i Disko Bugt-området. Disse to fiskerier lod sig let forene, da de foregik i de

samme områder på stor dybde, og mens linerne stod ca. 12-24 timer, var der god tid til trawlforsøg. – Den meget svære hajline, der lå på havbunden, var i hver ende forsynet med et anker, hvorfra et bøjetojv førte op til en flydebøje forsynet med et flag, så den let kunne findes. Til linen var med 20 meters mellemrum fæstet op mod 100 tavser af 4 m længde, som var forlængede med 2 m lange forfang af galvaniseret ståltråd, for at hindre hajen i at bide tavsens over. De store kroge agnedes med saltet sæl – eller hvalspæk. Når først hajen var oppe ved skibssiden, var det en let sag at give den en strop om halen, så den kunne hives op og blive målt, kønsbestemt og forsynet med et mærke i rygfinnen. De fleste hajer målte mellem 2 og 3 meter fra snude til halespids, nogle noget mere og nogle noget mindre.

Fiskeri med rejetrawl var ligetil, når først man med ekkoloddet havde fundet egnet bund. – Der blev den sommer registreret 3 udstrakte og righoldige trawlområder: sydøst for Godhavn, nord for Jakobshavn/Ilulissat og udfør Christianshåb. – Disse forsøg indledte det grønlandske rejeeventyr, som skulle få så stor en økonomisk betydning, mens hajfiskeri, som vi havde ventet os meget af, mistede sin betydning og ophørte, da KGH i 1962 stoppede for indhandling af hajlever.

Den 6. August mødte vi det norske havforskningsskib »Uran« udfør Godhavn, hvortil det blev lodset ind. Om bord var bl.a. biologen Birger Rasmussen, hvis rejeundersøgelser i norske farvande var grundlæggende for vore, så vi fik en god snak om rejer, hvor-

under han demonstrerede sine arbejdsmetoder på friskfangede rejer. Da han hørte om rejeforekomsterne i Disko Bugt, erklærede han, at det måske var verdens største rejefelter for den art. Det kom en journalist for øre, og siden blev de i medierne altid omtalt som »Verdens største rejefelter«. De blev dog langt overgået, da havforskningsskibet »Dana« i 1964 fandt store udenskærs forekomster på dybt vand, især nord og vest for Store Hellefiskebanke. – Mødet med Birger Rasmussen kom især mig til gode, da Paul M. Hansen overdrog den biologiske behandling af rejerne til mig. I 1953 kom Svend Aage Horsted med i rejeundersøgelserne, og sammen publicerede vi i 1956 en monografi om dybvandsrejen i grønlandske farvande.

Den 15. Juli stævnede vi igen nordpå gennem den brede vandvej Vaigat med de vældige fjelde på begge sider og issfjelde og isskodser i drift. Undervejs stoppede vi ved udstedet Sarqaq, som for mig var en sand åbenbaring som indbegrebet af det Grønland, jeg fra min barndom havde forestillet mig. De små grønlandske huse, hvoraf en væsentlig del dengang var tørvemurshuse, lå spredt på en græsklædt slette langs stranden, og kajakstativer og stativer med slæder og andet grej hævet over slædehundredenes rækkevidde fuldstændiggjorde billedet, som i øvrigt domineredes af den lille trækirke, KGHs huse og bestyrerboligen. Den danske bestyrer, Hannibal Fencker, og hans grønlandske kone Amalie tog hjerteligt imod os. Hannibal – som allerede nævnt en bror til Frits i Claushavn – var en høj

Flænsning af blåhval (han, 25 meter) i Uummannaq, 20. juli 1948. Foto: Erik Smidt.

begavet naturiagttagere, og dertil var han specielt interesseret i havebrug med en mesterlig evne til dyrkning af grøntsager og blomster i værksthus og i drivbænke, og da vi drog videre, var vi rigt forsynede med de dejligste grøntsager.

Den 16. Juli gjorde vi en afstikker over til kulminebyen Qullissat for at få maskinel assistance, og 19. Juli nåede vi Uummannaq med det karakteristiske Uummannaq-fjeld. I det vidt forgrenede fjordsystem er alt så umådelig stort: fjeldene, afstandene og ismasserne i isfjordene. Det var – og er – et udpræget fangerdistrikt, og ved det første møde med de små beboede steder følte det næsten som at komme hundrede år tilbage i tiden.

Dagen efter vor ankomst til Uummannaq landede hvalfangerskibet »Sonja« en stor blåhval (han, 25 m lang), og det fik

hele befolkningen på benene for at flæns hvalen og erhverve hver sin part af kødet. Selv hundene fik deres part og blev for en gangs skyld mætte.

Under vor færd i distriktet besøgte nogle af de små udsteder, bl.a. Ikerasak, hvor en dansk bestyrer Lars Nielsen, kendt under navnet Lars Postkasse, dominerede som en konge over stedets godt 100 beboere. Han var kendt over hele Grønland – i hvert fald blandt de danske – for sit bramfrie sprog og respektløshed overfor myndighederne, for hvilket han nød en vis popularitet.

Lige som i Disko Bugt foretoges her med held hajfiskeri til markeringsforsøg, mens der kun fandtes ringe muligheder for trawlforsøg.

De første dage af august var vi tilbage i Disko Bugt for at fortsætte og afslutte forsøgene med hajliner og rejtrawl, og

det varede til nogle dage ind i september.

Arbejdsprogrammet omfattede imidlertid flere andre emner end de to, og da var undersøgelser af torskebestanden den vigtigste for det grønlandske fiskeri. – Over alt, hvor vi kom den sommer, iagttoges enorme mængder af etårs torsk (10-15 cm) på lavt vand i stranden. I havnevigene ved Holsteinsborg/Sisimiut, Egedesminde/Aasiaat, Godhavn/Qeqertarsuaq og rundt i Disko Bugt bemærkedes store mængder småtorsk. Videre nordpå ved Sarqaq fandtes de, hvad Hannibal Fencker mindedes mange år efter, og helt op i Ummannaq distrikt vakte de opsigt ved deres mængde. I havnevigene ved udstedet Ikerasak var der sådanne mængder af torsk på ca. 10 cm længde, at et enkelt træk med landdragningsvod gav fem baljer fulde svarende til mellem 20 og 30 tusind individer. Da vi havde udtaget en prøve, fik beboerne resten, og det gav anledning til et røre af kvinder med spande, børn og hunde. – I sin beretning om undersøgelserne det år skrev Paul M. Hansen: »Vi står overfor en årgang, der er usædvanlig rig, tilsyneladende den rigeste, der endnu er opstået i disse farvande, og det kan forventes, såfremt ikke usædvanlige ændringer i naturforholdene indtræffer, at den vil komme til at spille en meget stor rolle for fiskeriet.« – Forudsigelsen holdt stik, torskeårgang 1947 blev en af de største – måske den største – i det grønlandske fiskeris historie.

Ved Paul M. Hansens hjemrejse fik jeg overdraget ansvaret for feltarbejdets afslutning, som hovedsagelig bestod i

fangst af store torsk med håndsnøre til mærkningsforsøg og indsamling af øresten til aldersanalyser i Godthåb distrikt, og den 7. September sejledes sydpå fra Egedesminde. – Snart efter stod vinteren for døren.

Livet ombord på »Adolf Jensen« havde sin egen charme og sine ulemper. Skibet var bygget til overvejende at arbejde i indenskærs farvande, ved kysten og i fjordene, hvor vi kunne glæde os over den dejlige natur, og ofte blev vi gæstfrit modtaget af beboerne på de små steder. En særlig popularitet nød skibets besætning, når vi landede en last friskfangede rejer, som blev foræret bort til folk i land, og det medførte undertiden et festligt samvær. – Ulemperne skyldtes de trange forhold om bord. Midtskibs boede skipper og 1-2 biologer, og i et lille kammer ved siden af kabyssen boede en dansk fiskerdreng, som dels fungerede på dækket som matros og fisker, dels som kok. Tre grønlandske matroser boede agterude bag maskinen i et fælles lukaf, og det var trangt, det kunne man godt skamme sig over; men vi var jo endnu i kolonitiden. Senere fik de dog et lidt bedre lukaf forude i skibet. – Til den personlige renlighed havde vi kun en udklappelig håndvask i et diminutivt toiletrum, så det kunne højst blive til etagevask. Når skibet i lang tid var vort hjem, følte det som en stor velgerning, hvis venlige mennesker i land inviterede på et varmt bad.

Kosten ombord var naturligvis en vigtig del af tilværelsen. Vi levede mest af grønlandske produkter, og butikskost var så godt som bandlyst. En stor del af

Torsk mærket i gællelåg. Foto: Erik Smidt, Nuuk/Godthåb, 14. august 1959.

kosten var vore egne fangster af fisk og rejer, men også jagt på søfugle som tatteratter (rider), lomvier og edderfugle kunne bidrage til kosten. Hjemmefra havde vi provianteret i røget flæsk, æg, smør og øl. Da de grønlandske bagerier kun bagte rugbrød og sigtebrød, blev det et vigtigt hverv for kokken at bage franskbrød.

Min hjemrejse var som udrejsen med »Disko« og med afgang fra Godthåb midt i oktober. Som det dengang var almindeligt, anløb vi Ivittuut, da skibet for ikke at sejle halvtomt hjem indtog en last kryolit, som jo også virkede som ballast.

Endelig d. 4. November var jeg tilbage i København efter fem og en halv

måneds grønlandsfærd, og dermed var eventyret slut; men der fulgte mange efter, som jeg med glæde tænker tilbage på.

Foruden oplevelsen havde denne rejse to særlige perspektiver: fundet af de hidtil største rejeforekomster i Grønland, som skulle få stor betydning for landets fremtidige økonomi, og påvisningen af rekrutteringen af den vistnok rigeste årgang (1947-årgangen) i det grønlandske torskefiskeris historie.

Litteratur

Smidt, E.L.B. 1989: Min tid i Grønland/Grønland i min tid – fiskeri, biologi, samfund, 214 sider, ill., – Nyt Nordisk Forlag Arnold Busck.